

An Overview of Research Findings in Stylistics: A Critical Study of Morphological Layer

**Davood Poormozaffari*¹, Fatemeh Ahmadasab²,
Zohreh Sadat Naseri³**

1. Assistant professor of Persian Language and Literature, Shahid Chamran University of Ahvaz.
2. Assistant professor, Shahid Chamran University of Ahvaz.
3. Assistant professor, Shahid Chamran University of Ahvaz.

Received: 02/10/2020
Accepted: 05/03/2021

* Corresponding Author's E-mail:
dpormozaffari@scu.ac.ir

Abstract

Numerous studies in the last decade that have investigated the stylistic features of literary works in morphological layer do not help much in advancing stylistic studies and historical behavior of Persian language. In the present study, which evaluates the literature of stylistics in morphological layer, twenty-seven research papers and dissertations written in the departments of Persian language and literature in Iran have been reviewed and critiqued. The findings indicate that these studies suffer several shortcomings, including: misunderstanding the basic morphological concepts, defining overlapping morphological categories, misreading texts and misidentifying the grammatical role of words, neglecting the diachronic behavior of Persian language, confusing research strategies and introducing unnecessary and redundant models and some other common mistakes. These problems are serious hurdles in the way of stylistic studies in morphological layer and also understanding Persian language changes. Finally, some suggestions have been made to address the aforementioned problems.

Keywords: stylistics, literary works, morphology, critical study, Persian language and literature, academia

Introduction:

Studies on literary stylistics would seemingly lead to weak theoretical and applied literary research if linguistic theories and tools were not considered. Although in recent years, some researchers have paid attention to this important issue and inspected stylistic studies, they haven't considered linguistic theories. Literary stylistics as an interdisciplinary field studies literary styles with the help of linguistic tools. It is argued that the goal of literary stylistics is to find linguistic data for critical judgment of literary texts (Wales, 2006: 213). Studying the stylistic research related to morphological layer, the authors tended to investigate the attitude of researchers toward morphology.

Materials and Methods:

Investigating 18 research articles, 7 MA dissertations and 2 PhD theses in the field of Persian literature, this paper studies and evaluates the studies in field of stylistics and morphology, employing Spencer and Zwicky (2001) and Shaghaghi (2010). Morphology studies the internal structure of words and its rules and relations. The goal of the studies in the field of morphology is to identify words from non-words, morphemes and their types, types of words and word-formation processes. Also, inflection and derivation are considered as two distinct areas in morphology.

Results:

This paper found that although these studies open a way toward stylistic study of morphology, they suffer some shortcomings, such as:

A) Misunderstanding the basic morphological concepts: It is obvious that stylistic researchers who focus on morphology and lexical layer should use the terminologies and specialized words of this field, so that avoid using unrelated terminologies. Any violation of this principle will lead to the confusion and misunderstanding of the readers, and finally not transferring the knowledge. Investigating the corpus of the present study, the authors find that there exists chaos in the use of terminologies and specialized words in the field of morphology. The most prominent misunderstanding of linguistic concepts was related to two key concepts of derivation and compounding. Stylistic researchers utilize "derivational compounding" and "derivational compound" to indicate the processes of derivation and compounding, and this shows the inattention and carelessness of these researchers in the use of standard terminology in the field of morphology.

B) Defining overlapping morphological categories: Investigating the corpus clearly shows that the authors didn't consider homogeneity principle in analyzing the Persian word-formation system. For instance, "affixed and semi-affixed compounds" is, in fact, the same as "derivation" in Persian which is formed by affixation. Furthermore, the concepts of "infinitive compounds", "adjective compounds", nominal compounds" and "truncated compounds of agentive and accusative adjectives" are overlapping and obviously shows the misunderstanding of researchers in identifying and differentiating the fields of morphology, syntax and semantics and also indicates their carelessness in methodology and in defining the categorization of concepts in a scientific and systematic way.

C) Misreading texts and misidentifying the grammatical role of words: some research, although few, didn't correctly identify the grammatical role of words, for example Abedi and Ali Jola (2015).

D) Neglecting the diachronic behavior of Persian language: One instance of neglecting the historical changes of language is incorrect usage of words like "archaic" and "obsolete".

E) Confusing research strategies and introducing unnecessary and redundant models.

F) Neglecting the application of coinage and neologism: In one of the studies (Golizadeh and Gorooyi, 2012), some words were regarded as coinage which were used long before that date.

G) Neglecting foundations and principles of corpus linguistics: Neglecting foundations and principles of corpus linguistics is one of the important shortcomings of the investigated studies. Most of these studies were done to investigate linguistic innovations and word-formation skills in Persian literary works.

Conclusion:

The negligence of researchers in choosing the corpus, linguistic norms and its frequency hurdles in the way of stylistic studies. In addition, the analysis showed that the researchers didn't consider linguistic knowledge. Stylistic linguistics uses linguistic theories in description and interpretation of literary texts, so the stylists in the field of literature should know linguistics and apply it in research. In order to satisfy this goal, there are some suggestions in stylistic studies in the field of morphology: a) choosing one linguistic element or concept in research, b) determining a definite goal for stylistic research, c) using linguistic theories for understanding the basic concepts of research and designing a purposeful structure for the research, d) studying the existing linguistic corpus.

References:

- Abedi, M., & Ali Jola, E. (2015). Tarkibsazi va Hamayi Vazhegani dar Shaer-e Enghelab-e Eslami va Paydari. *Adabiyat-e Paydari*, 13, 205-226. [in Persian]

Quarterly Literary criticism

E-ISSN: 2538-2179

Vol. 14, No. 53
Spring 2020-2021

-
- Golizadeh, P., & Gorooyi, R. (2012). Tahlil-e Sabkshenasi-e Tarikh-e Beyhaghi bar Mabna-ye Tarkibat-e Eshtegghi. *Sabkshenasi Nazm va Nasr-e Farsi (Bahar-e Adab)*, 5(6), 275-292. [in Persian]
- Shaghaghi, V. (2010). *Mabani-y-e Sarf*. Tehran: Samt. [in Persian]
- Spencer, A., & Zwicky, A. M. (Eds.). (2001). *The Handbook of Morphology*. Oxford: Blackwell.
- Wales, Katie. (2014). *A Dictionary of Stylistics*. 3rd Edition. Routledge.

نقد و ارزیابی پژوهش‌های سبک‌شناسی زبان‌شناختی: بررسی سبک ادبی در لایه صرف

داوود پورمظفری*

استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شهید چمران اهواز

فاطمه احمدی‌نسب

دکترای زبان‌شناسی همگانی، استادیار دانشگاه شهید چمران اهواز

زهره‌سادات ناصری

دکترای زبان‌شناسی همگانی، استادیار دانشگاه شهید چمران اهواز

چکیده

پژوهش‌های متعددی که در دهه اخیر به مطالعه سبک متون ادبی در لایه صرف روی آورده، به پیشبرد مطالعات سبک‌شناختی و رفتارشناسی تاریخی زبان فارسی چندان کمکی نمی‌کند. در نوشتار حاضر که به نقد و ارزیابی پژوهش‌های سبکی در حوزه صرف اختصاص یافته، ۲۷ مقاله و پایان‌نامه نوشته‌شده در گروه‌های آموزشی زبان و ادبیات فارسی دانشگاه‌های سراسر کشور بررسی و نقد شده است. یافته‌ها حاکی از آن است که این پژوهش‌ها با کاستی‌ها و خطاهای متعددی مواجه‌اند. «خطا در ادراک مفاهیم بنیادین حوزه صرف»، «مقوله‌بندی‌های همپوشان»، «قرائت نادرست متن و خطا در تشخیص نقش دستوری واژه»، «فقر در نگرش تاریخی به تحولات زبان»، «سردرگمی در تعیین راهبرد پژوهشی و ارائه الگوهای غیرضرور» و چندین عنوان ریزودرشت دیگر در شمار کاستی‌های این پژوهش‌هاست که برای مرتفع نمودن

* نویسنده مسئول: dpoormozaffari@scu.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۲/۱۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۷/۱۱

آن‌ها پیشنهادهایی نیز بیان شده است. خطاها و کاستی‌های بسیار موجب شده است بسیاری از پژوهش‌های مذکور به پیشرفت مطالعات سبک‌شناسی در لایه صرفی نینجامد و در شناخت تحولات تاریخی زبان فارسی نیز چندان محل اعتنا قرار نگیرد.

واژه‌های کلیدی: نقد، سبک ادبی، صرف، پیکره زبانی، ترکیب، اشتقاق.

۱. مقدمه

نزدیکی و درهم‌تنیدگی حوزه‌هایی مانند زبان‌شناسی و ادبیات به حدی است که هیچ ادبیات‌شناسی نمی‌تواند از تحقیقات حوزه زبان‌شناسی پرهیز کند. پژوهش در حوزه سبک‌شناسی ادبی بدون توجه به دستاوردها، نظریه‌ها و ابزارهای دانش زبان‌شناسی به فقر نظری و ضعف عملی پژوهش‌های ادبی می‌انجامد. در سال‌های اخیر، برخی از ادبیات‌شناسان به این مهم توجه کرده و به مطالعات سبک‌شناختی روی آورده‌اند. ناصح (۱۳۸۹) اشاره می‌کند که اگرچه تا دهه هفتاد در گروه‌های زبان و ادبیات فارسی مطالعات زبان‌شناختی اندکی صورت گرفته، از دهه هشتاد این روند رو به بهبود است. وی می‌افزاید که در برخی از زیرشاخه‌های زبان‌شناسی پژوهش‌های اندکی انجام شده است که از آن جمله می‌توان به مطالعات صرفی در حوزه ادبیات فارسی اشاره کرد. نگارندگان این سطور با بررسی پایگاه‌های اطلاعاتی مختلف دریافتند که در سال‌های اخیر علاقه و توجه به مطالعه صرفی متون مختلف ادبی در قالب پایان‌نامه، رساله و مقاله علمی پژوهشی در بین ادبیات‌شناسان افزایش یافته و موجب رشد کمی پژوهش در حوزه سبک‌شناسی ادبی شده است.

وظیفه سبک‌شناسی ادبی، به عنوان یکی از حوزه‌های پژوهشی میان‌رشته‌ای، مطالعه سبک ادبی به کمک ابزارهای زبان‌شناختی است. سبک‌شناسی بر این واقعیت بنیان نهاده شده که در زبان، روش‌های گوناگونی برای بیان یک مفهوم وجود دارد. این «گوناگونی» یا تنوع اساس پیدایش سبک‌های مختلف بوده است (Wales, 2006: 213).

سبک‌شناسی تنوع و گوناگونی را در سطوح مختلف واج‌شناسی، دستور، واژگان، معناشناسی، بلاغت و گفتمان مطالعه می‌کند. می‌توان ادعا کرد که هدف سبک‌شناسی ادبی یافتن شواهد زبان‌شناختی برای قضاوت نقادانه متن ادبی است (Ibid., 213).

پژوهش سبک‌شناسی براساس یک نقشه عمل و بر مبنای چند مؤلفه بنیادین بنا می‌شود.^۱ ابتدا لازم است با توجه به هدف پژوهش، پیکره‌ای مشخص انتخاب شود؛ آن‌گاه چستی (توصیف) و چرایی (تبیین) مؤلفه‌های پُرسامد، نقشمند و فراهنجار در لایه‌های خُرد تا کلان متن مورد توجه قرار گیرد. براساس اینکه چند لایه سبکی مورد توجه سبک‌شناس قرار گیرد، می‌توان دو گونه مطالعه سبک‌شناختی را از هم تمیز داد: نخست، پژوهش هم‌زمانی یا درزمانی همه یا تعدادی از لایه‌های سبکی متن ادبی که منجر به توصیف و تبیین همه‌جانبه یک سبک یا ژانر مشخص می‌گردد؛ دیگری، کشف مختصات سبکی یک متن یا مجموعه‌ای از متون ادبی از منظر یکی از لایه‌های سبکی. آن دسته از پژوهش‌هایی که در این مقاله بدان‌ها پرداخته شده، در گروه اخیر قرار می‌گیرد.

بررسی پژوهش‌های سبکی معطوف به لایه صرفی نشانگر آن است که غالب نویسندگان به دستاوردهای حوزه صرف که یکی از شاخه‌های اصلی حوزه زبان‌شناسی است، کم‌توجهی کرده‌اند. شاید یکی از دلایل استقبال اندک پژوهشگران حوزه ادبیات از ابزارهای زبان‌شناختی ناآشنایی آن‌ها با حوزه زبان‌شناسی باشد و ورود اندک زبان‌شناسان به این حوزه را نیز بتوان به نام‌انوس بودن آن‌ها با متون ادبی مربوط دانست. به گفته ویلز، سبک‌شناسی به عنوان رشته دانشگاهی در حاشیه قرار گرفته است؛ زیرا به علت ماهیت و ابزارهای مطالعه، هم در حوزه ادبیات، هم زبان‌شناسی و هم زبان‌شناسی کاربردی قرار می‌گیرد (Ibid., 214). فتوحی (۱۳۹۰: ۲۶-۲۷) نیز مطالعات سبک‌شناسی در ایران را دارای کاستی‌هایی همچون «غلبه ذهنیت تاریخ ادبی بر سبک‌شناسی»، «غفلت از پیوند سبک با درون‌مایه و عوامل برون‌متنی» و «فقدان

پشتوانه‌های نظری» می‌داند. مطالعه پژوهش‌های مختلف در حوزه سبک‌شناسی، مانند مقاله‌ها، پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، هم سخن ویلز مبنی بر مهجور ماندن سبک‌شناسی را تأیید می‌کند و هم کاستی‌هایی را که فتوحی برشمرده، تصدیق می‌نماید.

در پژوهش حاضر، به نقد و بررسی تحقیقات ادبیات‌شناسان در لایه واژگانی سبک و حوزه صرف پرداخته شده است. صرف را مرکز مفهومی حوزه زبان‌شناسی می‌دانند؛ زیرا ساخت واژه را مطالعه می‌کند. واژه نیز محل برخورد سه حوزه دیگر زبان‌شناسی، یعنی نحو، واج‌شناسی و معناشناسی، است (Spencer & Zwicky, 2001: 1). صرف به مطالعه ساخت درونی واژه و روابط و قوانین حاکم بر آن‌ها می‌پردازد (شقاقی، ۱۳۸۹: ۹). علاوه بر این، هدف عمده مطالعات صرف شناسایی واژه از غیرواژه، تک‌واژ و انواع آن، انواع واژه و فرایندهای واژه‌سازی است. همچنین تصریف و اشتقاق در علم صرف حوزه‌هایی جداگانه در نظر گرفته می‌شود.

۲. یافته‌های پژوهش

در این پژوهش، با مطالعه و بررسی هجده مقاله علمی پژوهشی، هفت پایان‌نامه کارشناسی ارشد و دو رساله دکتری پژوهشگران حوزه ادبیات فارسی از دانشگاه‌های مختلف کشور مشخص شد که این مطالعات، به رغم گشودن دری به سوی مطالعات سبک‌شناسانه صرفی، کاستی‌های قابل اعتنایی نیز دارند. عمده‌ترین نقص‌های آن‌ها به شرح زیر است:

۲-۱. خطا در ادراک مفاهیم بنیادین حوزه صرف

بدیهی است که پژوهشگران حوزه سبک‌شناسی معطوف به لایه واژگانی و صرف به‌منظور ایجاد تفاهم و برقراری مؤثرترین ارتباط با زبان‌شناسان باید از اصطلاحات و واژه‌های تخصصی رایج در این حوزه استفاده کنند و از به‌کارگیری سلیقه‌ای

اصطلاحات بهره‌یزند. بهشتی (۱۳۷۵) به‌درستی اذعان می‌کند بخش مهمی از انتقال موفقیت‌آمیز دانش بر شفافیت و یک‌دستی اصطلاحات هر حوزه‌ای از دانش استوار است. هرگونه تخطی از این اصل به سردرگمی خواننده و ایجاد اختلال در فهم وی و در نتیجه به عدم انتقال کامل دانش منجر می‌شود. با بررسی پیکره مطالعاتی پژوهش حاضر، تخطی نویسندگان در استفاده از اصطلاحات، مفاهیم و واژگان رایج و مورد توافق در حوزه صرف به‌وضوح مشاهده می‌شود.

۱-۱-۲. خطا در تشخیص نوع تک‌واژها

در برخی از پژوهش‌ها، نویسندگان در تشخیص نوع واژه و تک‌واژهای سازنده آن‌ها مرتکب خطا شده یا دست‌کم به اختلاف‌نظرها و مناقشات درباره آن‌ها بی‌اعتنا بوده‌اند. قاسمی‌پور (۱۳۹۰) در پژوهشی درباره ترکیب‌سازی‌های واژگانی در پنج گنج نظامی، نمونه‌های «بانیاز»، «نازاده»، «بامایه» و «بی‌پرده» را گویا متأثر از کلباسی (۱۳۸۸: ۶۰-۶۱) «ترکیبات حرف اضافه‌دار» خوانده است. گفتنی است که این واژه‌ها حاصل وندافزایی هستند؛ زیرا «نا»، «با» و «بی» پیشوند محسوب می‌گردند و واژه‌های حاصل از آن‌ها واژه‌های مشتق نامیده می‌شوند. البته طباطبایی (۱۳۸۲: ۹۸-۹۹) به هر دو تحلیل اشاره کرده و معتقد است اگر «با» و «بی» را حرف اضافه بدانیم، آنگاه باید واژه‌های حاصل را مرکب در نظر بگیریم که از ترکیب حرف اضافه و اسم تشکیل شده و دارای ساختی استثنایی است که با هیچ‌کدام از واژه‌های تشکیل‌دهنده‌اش هم‌مقوله نیست؛ چراکه از ترکیب حرف اضافه و اسم یا صفت حاصل شده است.

با اشاره به برخی از دیدگاه‌ها، نشان داده شده که چقدر این مباحث در میان صاحب‌نظران محل اختلاف است. باوجود تضاد آرایه که درباره حرف اضافه در میان زبان‌شناسان وجود دارد، در همه تعاریف موجود، حرف اضافه عنصری نحوی در نظر گرفته می‌شود. از نظر مشکوة‌الدینی، «حروف اضافه عناصر نحوی خاصی هستند که در

جلوی گروه اسمی در جایگاه‌های نحوی گوناگون، به‌استثنای نهاد، مفعول صریح و مسند، ممکن است ظاهر شوند و ارتباط نحوی و معنایی آن را با واحدهای نحوی دیگر جمله مشخص می‌سازد» (۱۳۷۰: ۱۸۸-۱۸۹). انوری و احمدی‌گیوی در تعریفی متفاوت از حرف اضافه بیان می‌کنند: «کلمه‌هایی هستند که معمولاً کلمه یا گروهی را به فعل جمله یا به صفت یا به اسم‌های جمع و نظایر آن‌ها نسبت می‌دهند و آن‌ها را بدان وابسته می‌سازند» (۱۳۸۹: ۱۷۵). حروف اضافه در اصطلاح آندره مارتینه (۱۳۸۰: ۱۵۹) «نقش‌نما» خوانده می‌شود. نقش‌نمای هر تک‌واژ کلمه یا گروهی است که برای نشان دادن نقش و رابطه جزئی از جمله با خود جمله یا هسته مرکزی آن یعنی محمول یا مسند و یا با هر جزء دیگری به‌کار می‌رود. وحیدیان و عمرانی (۱۳۸۶: ۱۱۳) حروف اضافه را نقش‌نمای متمم خوانده‌اند که پیش از اسم می‌آید و آن را متمم می‌سازد و از نظر ساختمان به دو نوع ساده و مرکب تقسیم می‌شود. گلفام (۱۳۸۹: ۳۷) معتقد است حروف اضافه، مانند مقولات دیگر، در فرایندهای ساخت‌وازی (صرفی) دخالت نمی‌کنند و عناصری به‌شکل پیشوند یا پسوند به آن‌ها اضافه نمی‌شوند. این عناصر معمولاً بسیار کوتاه و غالباً به‌صورت یک هجای کوتاه هستند (مانند تا، با، از، برای، به). به‌دنبال حروف اضافه گروه‌های اسمی می‌آید؛ بنابراین از ترکیب یک حرف اضافه با یک گروه اسمی، گروه حرف اضافه^۲ تشکیل می‌شود. چنان‌که از تعاریف برمی‌آید، بحث از حرف اضافه در حوزه «نحو» قرار می‌گیرد، نه در حوزه «صرف» و «واژه‌سازی». بنابراین تلقی مقوله‌ای صرفی زیر عنوان «ترکیبات حرف اضافه‌دار» به‌آسانی میسر نیست.

نمونه دیگر مبحث «شبه‌وند» است. شبه‌وند به کلماتی گفته می‌شود که علاوه بر معنای اصلی خود، معنای ثانویه‌ای نیز یافته و در ترکیب با کلمات دیگر، واژه جدیدی مانند «آباد» و «شاه» (کلباسی، ۱۳۸۸: ۲۴-۲۵) در واژه‌های «شاه‌آباد» و «سعادت‌آباد» خلق کرده است. اما عابدی و علی‌جولا (۱۳۹۴) در بررسی شعر انقلاب اسلامی و

پایداری، در مبحث «ترکیبات شبه‌ونددار» با گسترش معنای شبه‌وند، می‌نویسند که برخی از شاعران برای خود شبه‌وندهای ویژه‌ای دارند. این شبه‌وندها واژگانی هستند که در ساخت‌های مختلف واژگانی مانند وند عمل می‌کنند. آن دو معتقدند «سوز» در واژه‌های «خواب سوز»، «اندیشه سوز» و «پیوندسوز» در اشعار مهرداد اوستا شبه‌وند هستند. به نظر می‌رسد این تحلیل درست نباشد؛ چراکه اولاً در اینجا «سوز» معنای ثانویه ندارد و ثانیاً در زبان فارسی، بن مضارع به راحتی در ترکیب با واژگان دیگر کلمات جدیدی می‌سازد. اصولاً سیاهه این بن‌های مضارع فهرست بسته‌ای نیست، بلکه متعلق به طبقه باز است.

آخرین نمونه به پژوهش مدرسی و کاظم‌زاده (۱۳۹۱) با عنوان «نگاهی به نوآوری‌های محمدعلی بهمنی در فرم غزل» مربوط می‌شود که دو واژه «آبگند» و «موج‌کوب» را حاصل ترکیب اسم و فعل دانسته‌اند؛ حال آنکه «گند» و «کوب» فعل نیستند؛ زیرا فعل دارای شخص، شمار و نمود است. اول اینکه، واژه «آبگند» صورت دیگر «گندآب» بوده که هر دو قبل از بهمنی در فارسی کاربرد داشته و از ابداعات او نیست و دیگر اینکه، «کوب» بن مضارع است نه فعل.

۲-۱-۲. برداشت نادرست از مفاهیم زبان‌شناسی

برجسته‌ترین خطا در درک مفاهیم زبان‌شناسی مربوط به دو اصطلاح کلیدی و زیربنایی ترکیب^۳ و اشتقاق^۴ در حوزه صرف است که در مطالعات سبک‌شناسی به وفور و با بی‌دقتی به کار رفته است. شقاقی (۱۳۸۹: ۸۵) دو فرایند واژه‌سازی پربسامد زبان فارسی را اشتقاق و ترکیب می‌داند. افزودن وند اشتقاقی به پایه اشتقاق یا وندافزایی خوانده می‌شود؛ اما در فرایند ترکیب، واژه جدید از کنار هم گذاشتن دو یا چند تک‌واژ واژگانی (آزاد یا وابسته)، تک‌واژ آزاد دستوری یا دو واژه غیربسیط حاصل می‌شود (همان، ۹۱).

استفاده سبک پژوهان از اصطلاح «ترکیب اشتقاقی» یا «ترکیب سازی اشتقاقی» برای اشاره به هر دو فرایند ترکیب و اشتقاق نشانه بی توجهی و سهل انگاری آن‌ها در استفاده از اصطلاحات رایج در حوزه صرف است. البته ذکر این نکته ضروری است که زبان‌شناسان هنگامی که مخاطب خود را غیرمتخصص می‌پندارند، به ناچار این تمایزها را نادیده می‌گیرند؛^۵ اما مخاطب آثار پژوهشی متخصصان آن حوزه و دانشجویان هستند و در چنین موضعی، دقت در استفاده از اصطلاحات و مفاهیم تخصصی بایسته است. بی توجهی سبک پژوهان در استفاده از دو اصطلاح ترکیب و اشتقاق باعث شده است ذیل اصطلاح غیردقیق «ترکیب سازی اشتقاقی»، به زیرشاخه‌هایی مانند «ترکیبات ونددار و شبه‌ونددار»، «صفت‌های فاعلی و مفعولی مرکب مرخم»، «ترکیبات اسمی»، «ترکیبات وصفی»، «ترکیبات مصدری»، «کلمات پیوندی» و «ترکیبات معمول دارای معنای نامعمول» قائل شوند. این اصطلاحات شاهد محکم‌تری بر عدم تمایز بین دو فرایند ترکیب و اشتقاق از سوی این محققان است. خطایی که در درک دو اصطلاح اشتقاق و ترکیب رخ داده، منجر به مقوله‌بندی‌های نادرست نیز شده است.

از مصادیق دیگر می‌توان به مکی و گذشتی (۱۳۹۵) اشاره کرد که استفاده مولوی از واژه «پوز» در بیت زیر را یکی از مصادیق «گسترش استعاری» دانسته‌اند:

گفت: دامن مرد را در حین پوز / ورنگوید، دامنش اندر سه روز

در گسترش استعاری، سخن‌گویان زبان هنگام مواجهه با پدیده‌ها، اشیا و مفاهیم جدید، براساس شباهت عینی یا انتزاعی پدیده‌های نوظهور با مفاهیم و پدیده‌های موجود زبان، واژه‌ها و اصطلاحات متعلق به آن‌ها را دوباره و در معنایی جدید به‌کار می‌گیرند (شقاقی، ۱۳۸۹: ۱۱۰-۱۱۱). «هواپیما» و «دوچرخه» پدیده‌های نوظهوری هستند که به علت شباهتشان به پرند و اسب، از حوزه واژگانی آن‌ها بهره برده‌اند؛ برای مثال می‌توان به «پرواز هواپیما»، «بال هواپیما»، «زین دوچرخه» و «رکاب دوچرخه» اشاره کرد. بنابراین مبنای این فرایند واژه‌سازی شباهت بین دو پدیده موجود و پدیده

نوظهور در زبان است. صفوی (۱۳۸۷: ۲۸۴) به نقل از اولمان^۶ انگیزش معنایی را علت درک ترکیبات استعاری می‌داند. به عقیده وی، این «شباهت معنایی» باعث درک معنا و مفهوم «بال هواپیما» می‌شود.

با توجه به معنای اصطلاح مورد بحث، «پوز» را در شعر مولوی نمی‌توان نمونه‌ای از گسترش استعاری دانست. البته مکی و گذشتی می‌نویسند: «اگر کاربرد واژه به‌جای واژه دیگر را با هر علاقه‌ای استعاره بدانیم و آن را محدود به علاقه شباهت ندانیم، گسترش مجازی نیز شبیه همین مقوله است و توسع و مجاز در سخن مولوی مانند هر سراینده دیگری دیده می‌شود» (۱۳۹۵: ۲۲۵). روشن است که در این تلقی، شباهت میان پدیده‌ها در گسترش استعاری در نظر گرفته نشده و بی‌جهت تعریف پذیرفته شده‌ای از یک اصطلاح رایج را کاملاً دگرگون کرده است. این شیوه پذیرفتنی نیست؛ چراکه تفاهم و تعامل علمی در بین پژوهشگران را به شدت کاهش می‌دهد.

همسان‌انگاری واژه مرکب و گروه نحوی نیز مصداق دیگری از درک نادرست در حوزه صرف و نحو است. برای تمایز نهادن میان واژه مرکب و گروه نحوی سه ملاک وجود دارد: ملاک آوایی: هر واژه ساده یا مرکب فقط یک تکیه دارد؛ درحالی که در گروه نحوی هر واژه از یک تکیه مجزا برخوردار است. ملاک صرفی: وندهای تصریفی نظیر علامت‌های جمع را می‌توان در میان اجزای گروه نحوی قرار داد؛ اما همان وندها در میان اجزای سازنده اسم مرکب قرار نمی‌گیرد. ملاک نحوی: می‌توان در بین واژه‌های سازنده گروه نحوی وابسته‌هایی نظیر صفت را جای داد بی آنکه عبارتی غیردستوری پدید آید؛ اما درخصوص واژه مرکب چنین امکانی وجود ندارد. این ملاک‌ها نشان می‌دهد واژه مرکب واحدی صرفی است و با گروه نحوی متفاوت است (طباطبایی، ۱۳۸۲: ۴-۳).

بر مبنای ملاک‌های مزبور، بدیهی است که شواهدی همچون «سینه‌سرخان مهاجر» و «حنجره دیگران» (عابدی و علی‌جولا، ۱۳۹۴)، «جان و جهان» (گلی‌زاده، قاسمی‌پور و

گورویی، ۱۳۹۵) و «صاحب ملک و اقبال» (مکی و گذشتی، ۱۳۹۵) ترکیب‌های نحوی‌اند و نمی‌توان آن‌ها را در شمار نوترکیب‌های واژگانی و در حوزه صرف قرار داد. همچنین آمارهای دقیقی که برخی از پژوهشگران برای شمارش واژه‌های نوساخته یا نوترکیب به‌دست داده‌اند، اعتباری ندارد.

۲-۲. مقوله‌بندی‌های همپوشان

تبیین هر نظامی نیازمند شاخص‌ها و معیارهایی است که مانع از دسته‌بندی‌های مغشوش و متداخل می‌گردد. چنین مهمی به کمک روش‌های تحلیل سلسله‌مراتبی و تحلیل شبکه‌ای میسر می‌شود. یکی از اصول برجسته تحلیل سلسله‌مراتبی و تحلیل شبکه‌ای اصل همگنی^۷ است که بر مبنای آن، مفاهیم و عناصر موجود در یک طبقه باید هم‌ارز، متفاوت و قابل مقایسه با یکدیگر باشند (Saaty, 1986).

بررسی پژوهش‌های سبک‌شناختی به‌خوبی نشان می‌دهد در تحلیل نظام واژه‌سازی فارسی به اصل همگنی توجهی نشده است. در بخش ۱-۲ به زیرشاخه‌های ناهمگن اشاره شد؛ برای مثال «ترکیبات ونددار و شبه‌ونددار» همان تعریف «مشتق» در فارسی است که از وندافزایی حاصل می‌شود. در ضمن «ترکیبات مصدری»، «ترکیبات وصفی»، «ترکیبات اسمی»، «صفت‌های فاعلی و مفعولی مرکب مرخم» همپوشانی دارند و به‌وضوح نشان‌دهنده خلط حوزه‌ها و تداخل سه حوزه صرف، نحو و معناشناسی و نمایانگر بی‌توجهی به روش‌شناسی پژوهش و بی‌اعتنایی به مقوله‌بندی مفاهیم در نظامی روشمند و علمی است. این قبیل مقوله‌بندی‌ها نه تنها به نظم‌دهی داده‌ها در حوزه فرایندهای واژه‌سازی کمکی نمی‌کند، بلکه باعث آشفتگی در آن می‌شود. بنابراین متغیرهای زبانی مورد بررسی باید جامع، مانع و خوش‌تعریف باشد و براساس مشخصه‌ای خاص و ثابت دسته‌بندی شود. استفاده از اصطلاحاتی مانند «ترکیب ونددار»، «ترکیب شبه‌ونددار»، «صفت فاعلی مرکب مرخم»، «ترکیبات اسمی»، «ترکیبات

وصفی» و مانند آن مقوله‌بندی نادرستی است؛ زیرا در یک طبقه هم‌ارز قرار نمی‌گیرند و همپوشانی دارند.

دست یازیدن به مقوله‌بندی‌هایی نظیر آنچه در بالا گفته شد، به معنای آن است که در پژوهش‌های مورد نظر مسائل ساخت‌واژی با نقش دستوری واژه درهم آمیخته؛ چراکه در یک مورد به واژه از جهت «صورت» و در موردی دیگر از زاویه «نقش دستوری» توجه شده است. همین امر موجب گردیده لایه‌های مختلف سبکی نیز به درستی از یکدیگر تفکیک نشود. برای مثال دسته‌ای با عنوان «ترکیبات معمول دارای معانی نامعمول» (قاسمی‌پور، ۱۳۹۰) در کنار دسته‌بندی‌های صرفی قرار گرفته؛ حال آنکه به حوزه معنائشناسی تعلق دارد و نباید در کنار مقولات صرفی جای داده شود. نمونه دیگر مقاله «ابتکارهای مولوی در ساختن سازه‌های فعلی نو در غزلیات شمس» (حسنی‌رنجبر و هوش‌السادات، ۱۳۹۵) است که سازه‌های فعلی را در قالب «فعل‌های ابداعی و قیاسی»، «پیشوندی»، «مرکب»، «عبارت‌ها و فعل‌های مرکب کنایی» و «انواع سازه‌های هنجارگریز» بررسی و تحلیل کرده‌اند. در این مقوله‌بندی، معلوم نیست که نویسندگان از چه منظری قصد بررسی «فعل» را داشته‌اند؛ زیرا دسته‌بندی‌های «سازه‌بنیاد» و «معنابنیاد» به هم آمیخته شده‌اند. فعل‌ها از لحاظ «سازه‌های تشکیل‌دهنده» به ساده و غیرساده تقسیم و افعال غیرساده در دو گروه پیشوندی و مرکب دسته‌بندی می‌شوند (وحیدیان‌کامیار و عمرانی، ۱۳۸۶: ۵۶-۵۷)؛ اما بررسی عبارت‌ها و فعل‌های مرکب کنایی در حیطه معنائشناسی قرار دارد.

علاوه بر این، در استفاده از اصطلاحات دستوری بین این پژوهشگران وحدت رویه‌ای وجود ندارد و آن‌ها سعی نکرده‌اند از اصطلاحات رایج‌تر بهره بگیرند. برای مثال پژوهشگران برجسته‌ای مانند علی‌اشرف صادقی (۱۳۷۲الف: ۲۳۶) فعل‌های قیاسی یا ابداعی را افعال جعلی نامیده‌اند. پایبندی پژوهشگران به استفاده از این دست

اصطلاحات رایج باعث شفافیت و درک موضوع و تسهیل دسترسی خوانندگان به سابقه پژوهش می‌شود.

۳-۲. قرائت نادرست متن و خطا در تشخیص نقش دستوری واژه

در برخی از پژوهش‌ها - اگرچه اندک - مشاهده شد که پژوهشگران نقش دستوری واژه را به درستی تشخیص نداده‌اند؛ ازجمله مالمیر و کاظم‌زاده (۱۳۹۲) در بررسی نوواژه‌های غزل‌های سیمین بهبهانی، «مه‌برآیان» را در «مه‌برآیان به طربخانه یاران بنشینی / مه چو بر بام برآید همه با او تو برآیی» اسم مشتق مرکب دانسته‌اند؛ درحالی که این واژه قید است و پسوند قیدساز «ان» در اینجا زمان را نشان می‌دهد که غالباً در متون ادبی نیز کاربرد دارد (ر.ک: صادقی، ۱۳۷۲: ب: ۱۴). همچنین می‌توان به واژه‌های «اسیدانه»، «گلابانه» و «حافظانه» اشاره کرد که مدرسی و کاظم‌زاده (۱۳۹۱) در مقاله «نگاهی به نوآوری‌های محمدعلی بهمنی در فرم غزل»، آن‌ها را اسم مشتق خوانده‌اند؛ حال آنکه «اسیدانه» و «گلابانه» نقش قید دارند و «حافظانه» صفت است:

نفرین نه، سؤال است: چگونه دلت آمد	بارانم! اسیدانه به من زخم پیاپی؟
بوی کافور گرفتم نفعاتی بفرست	با توام عشق! گلابانه حیاتی بفرست
به عمر یک غزل حافظانه با من باش	فقط همین و از این بیشتر نمی‌خواهم

در نمونه‌ای دیگر می‌توان به واژه «سخرخند» اشاره کرد که عابدی و علی‌جولا (۱۳۹۴) آن را اسمی مرکب حاصل از قید + بن مضارع دانسته‌اند؛ این درحالی است که «سخرخند» درواقع اضافه مقلوبی است که از ترکیب نحوی «خنده سحر» پدید آمده است. در این تعبیر، «سحر» قید نیست، بلکه اسم است.

در برخی از پژوهش‌های مورد مطالعه، خطاهای بزرگ‌تر و فاحش‌تری رخ داده؛ زیرا قرائت نادرست متن موجب خطا در تشخیص مرزهای واژگانی شده است. برای نمونه گلی‌زاده و گورویی (۱۳۹۱) در بررسی سبک‌شناسی تاریخ بیهقی در مبحثی

باعنوان کلمات پیوندی به مطالعه فرایند تکرار^۸ پرداخته‌اند. آن‌ها در این نمونه از کتاب بیهقی: «کار کار شماسست. سلطان را بگوی که من پیر شده‌ام و روزگار دولت خویش بخورده‌ام»، «کار کار» را واژه پیوندی دانسته‌اند. آشکار است که چنین تحلیلی خطاست. در جمله «کار کار شماسست»، «کار» اسم و مسندالیه و «کار شما» گروه اسمی و مسند است. پژوهشگران در تعیین مرز واژگان این جمله به خطا رفته‌اند. از مثال‌های دیگر می‌توان به کاظم‌زاده و مالمیر (۱۳۹۲) اشاره کرد که دو فعل «پلک پوشیدن» و «دل زدن» را افعال ابداعی سیمین بهبهانی دانسته‌اند؛ حال آنکه در «خوشا خواب شیرینم که در او تو پیدایی / ز خلقش نهان خواهم، بر او پلک می‌پوشم»، «پلک» مفعول و «پوشیدن» فعل است. در «تو کی جدا ز وطن بدی؟ دلت به یاد وطن می‌زد» نیز «زدن» به معنای تپیدن به کار رفته و نوع دستوری واژه «دل» اسم است و نقش فاعلی دارد.

۴-۲. بی‌توجهی به ویژگی‌های زایایی، قاعده‌مندی و خلاقیت در زبان

برخی از احکام پژوهشگران درباره بسامد نوواژه‌ها و قدرت واژه‌آفرینی شاعران یا نویسندگان محل تردید و تأمل است. واژه‌آفرینی در کنار چهار شیوه دیگر، روشی برای بیان مفاهیم جدیدی است که جامعه زبانی با آن مواجه می‌شود.^۹ نویسندگان مقاله‌ای که به توانایی مولوی در لغت‌سازی پرداخته‌اند، وجود واژه‌های «به‌رو»، «به‌سهو»، «به‌فن»، «به‌راز» و «به‌نوحه» را شواهد مناسبی برای توانایی وی دانسته‌اند (مکی و گذشتی، ۱۳۹۵). برای دآوری درباره چنین گزاره‌هایی لازم است به‌اختصار درباره زایایی و قاعده‌مندی زبان از یک سو و خلاقیت زبانی کاربران زبان از سوی دیگر سخن گفت.

برجسته‌ترین ویژگی زبان زایایی^{۱۰} قواعد آن است که بر روی پیوستاری از «بسیار زایا» تا «سترون» دسته‌بندی می‌شود. زایایی باعث می‌شود بتوان بی‌نهایت جمله تولید کرد. بنابراین نحو زیاترین بخش زبان است. در حوزه صرف نیز می‌توان به زایایی

قواعد صرفی اشاره کرد؛ اگرچه یقیناً زایایی آن کمتر از نحو است. قاعده‌مندی^{۱۱} در فرایندهای صرفی به معنای شفافیت ساختاری است. به صورت‌هایی «قاعده‌مند» گفته می‌شود که بیشترین کاربرد را در ایجاد صورت‌های صرفی دارد (Bauer, 2012: 54-55). اما خلاقیت^{۱۲} خصلت زبان است که به تولید ساخت‌های بدیع و افزایش واژگان در زبان منجر می‌شود.

یکی از الگوهای زایای ساخت قید در زبان فارسی «به + اسم» است که منجر به تولید صدها قید مانند «به سرعت»، «به زور»، «به سختی»، «به آسانی» و مانند آن می‌شود. همچنین از راه افزودن پسوند سی به اسم می‌توان واژه‌های فراوانی را پدید آورد. این شیوه‌ها آن قدر زایا و قاعده‌مندند که فارسی‌زبانان حتی در ارتباط‌های روزمره به راحتی می‌توانند ده‌ها واژه را به کمک آن‌ها تولید کنند و به همین دلیل غالباً متوجه هیچ‌گونه تازگی در آن‌ها نمی‌شوند. بنابراین به نظر می‌رسد برخی از واژگانی که به عنوان نوواژه معرفی شده‌اند، عملاً به علت زایایی زیاد فرایند تشکیل‌دهنده آن‌ها نه نوواژه‌اند، نه شاهدی بر خلاقیت زبانی به کارگیرندگان آن‌ها.

۵-۲. فقر در نگرش تاریخی به تحولات زبان

توقع تبعیت نویسندگان و شاعران سده‌های پیش از شیوه‌نامه‌های واژه‌سازی فرهنگستان زبان و ادب فارسی ناشی از فقر نگرش تاریخی و تحمیل قواعد تجویزی هم‌زمانی به روندهای واژه‌سازی در متون کهن ادب فارسی است. فرهنگستان نودساله زبان و ادب فارسی در قیاس با عمر هزارساله ادبیات فارسی دری، پدیده‌ای نوظهور است که در راستای پاس‌داشت زبان فارسی و حفظ آن از هجوم واژگان بیگانه جزوه‌ای را با عنوان «اصول و ضوابط واژه‌گزینی» ارائه کرده است (فرهنگستان زبان و ادب فارسی، ۱۳۸۸). این جزوه مجموعه‌ای از ضوابط را برای واژه‌گزینی تجویز می‌کند. یکی از موارد تعجب‌برانگیز در پژوهش‌های مورد بررسی، مقاله‌ای است که

واژه‌سازی در مثنوی معنوی را براساس کتابچه اصول و ضوابط واژه‌گزینی فرهنگستان زبان و ادب فارسی محک زده است.

اول اینکه، این ضوابط و اصول تجویزی است و در نتیجه هم‌اندیشی اعضای فرهنگستان و مشورت با صاحب‌نظران حوزه زبان فارسی تصویب شده است که قطعاً در طول زمان و با افزایش دانش ما از ویژگی‌های زبان فارسی باید مورد بازبینی و اصلاح قرار گیرد. دیگر آنکه، این جزوه راهنمایی جهت معادل‌سازی برای واژه‌های بیگانه است (همان، ۷) و الگویی را در زمینه معادل‌سازی برای واژه‌های حوزه علم، فناوری و اختراعات جدید ارائه کرده است. سوم آنکه، بیش از هفت قرن از دوران مولوی می‌گذرد و قطعاً زبان فارسی نیز مانند تمام زبان‌های دیگر در این مدت دچار تحولاتی شده است که آن را با زبان عصر مولوی متفاوت می‌سازد. یقیناً چنان شیوه‌نامه‌ای سنجۀ مناسبی برای بررسی و تأیید واژه‌های متنی ادبی همچون مثنوی معنوی نیست و پژوهشگرانی که در پی چنین سنجشی برآمده‌اند، حیات زبان و تحولات تاریخی آن را باور نداشته‌اند. بنابراین اینکه در مقاله مکی و گذشتی (۱۳۹۵) «هدف اصلی [...] پاسخ به این سؤال‌هاست که مولوی با چه روش‌هایی واژه می‌سازد و ضوابطی که امروزه برای لغت‌سازی وضع شده تا چه اندازه در مثنوی رعایت شده است»، امری حیرت‌انگیز رخ داده است. البته این پژوهش می‌توانست با بررسی علمی و موشکافانه مهارت‌های مولوی در واژه‌سازی، اصول و ضوابطی را برای معادل‌گزینی در فارسی امروز پیشنهاد بدهد.

یکی دیگر از نمونه‌های غفلت از تحولات تاریخی زبان صدور احکامی است که درباره واژه‌های «کهن» و «متروک» صورت گرفته است. نادری‌فر و دیگران (۱۳۹۵) به‌هنگام بررسی ویژگی‌های سبکی دیوان نصیرای همدانی، در بخشی زیر عنوان واژه‌های کهن می‌نویسند: «شعر نصیرا فصیح و عاری از واژه‌های مهجور و کهن است. در تمام دیوان او فقط چند مورد از جمله 'ناسور'، 'خصمی'، 'سپند'، 'قوس‌وقزح' و

‘اسفندار’ به کار رفته است». ارتباط میان فصاحت و به کار نبردن واژه‌های مهجور و متروک ناشی از آن است که بلاغیان کهن نبود «غرابت استعمال» در زبان را در کنار چند مؤلفه دیگر شرط لازم برای تحقق فصاحت کلمه و کلام می‌دانستند.^{۱۳} در گزاره منقول و مورد بحث خطاهایی وجود دارد که بیشتر ناشی از ایستار نادرست به تحولات زبان است.

نخست، باید توجه کرد واژه «کهن» لزوماً «مهجور» نیست و بسیاری از واژگان رایج زبان واژگانی کهن‌اند. دیگر اینکه، نمی‌توان با توجه به ادراک و شمّ زبانی کاربر امروزی زبان فارسی درباره مهجور بودن یا نبودن واژه‌هایی همچون «اسفندار»، «قوس و قزح» و جز آن در شعر شاعری از قرن یازدهم حکمی صادر کرد. برای صدور حکم قطعی در مورد کهن بودن یک واژه در متن، دسترسی به متون نوشتاری و گفتاری آن دوره، چه در زبان رسمی و چه گویش‌ها و زبان‌های محلی، ضروری است. تا آنجا که مشخص است، نه پیکره مطمئنی در دست محققان بوده و نه کوششی برای جست‌وجوی واژگان مورد بحث در فارسی عصر صفوی صورت گرفته است. از این رو گزاره مزبور نمایانگر فقر در نگرش نویسندگان به تحولات تاریخی زبان است.

۲-۶. سردرگمی در تعیین راهبرد پژوهشی و ارائه الگوهای غیرضرور

حسنی رنجبر و هوش‌السادات (۱۳۹۵) در پژوهش خود درباره سازه‌های فعلی نو در غزلیات شمس، بخشی را به «عبارات کنایی» اختصاص داده‌اند. آن‌ها با مبنا قرار دادن تعریفی از فرشیدورد، منظور خود را از عبارات کنایی، فعل‌های مرکب کنایی می‌دانند. فرشیدورد (۱۳۸۲: ۴۱۴) ذیل مبحث «فعل مرکب و گروه‌های فعلی»، نکات متعدد و پراکنده‌ای را مطرح کرده است. وی بدون توضیحی درباره فعل‌های مرکب مجازی و کنایی، صرفاً مثال «روی در نقاب خاک کشیدن» را ذکر کرده و از فعل مرکب

عامیانه فقط به ذکر مثال «جنس آب کردن» اکتفا نموده؛ اما درباره این تقسیم‌بندی‌ها و دلایل آن هیچ توضیحی نداده است.^{۱۴}

حسنی‌رنجبر و هوش‌السادات دقیقاً بعد از تعریف عبارت کنایی، در تناقضی آشکار به نقل از ویندفور می‌نویسند که گرد آوردن این صورت‌های پیچیده تحت عنوان واحدی مانند فعل مرکب، راه‌حلی ساده و عجولانه است. نویسندگان باینکه عنوان پژوهش خود را «ابتکارهای مولوی در ساختن سازه‌های فعلی نو در غزلیات شمس» گذاشته‌اند، اذعان می‌کنند بررسی اینکه چه تعداد از این عبارات‌ها بر ساخته مولوی است، آسان نبوده و نیازمند پژوهشی دیگر است. با این حال، با بررسی ۳۱۰ عبارت کنایی در غزلیات شمس، ساختارهای گوناگون آن‌ها را به صورت نهاد + فعل؛ نهاد + متمم + فعل؛ مفعول + فعل؛ مفعول + متمم + فعل؛ حرف اضافه + گروه اسمی + فعل؛ مسند + فعل اسنادی و مفعول + مسند + فعل اسنادی گذرا به دست داده‌اند. نویسندگان یافته‌های خود را مورد بحث قرار نداده و نگفته‌اند که این هفت الگو چه ویژگی خاصی از زبان فارسی را نشان می‌دهد. ارائه الگوهای این‌چنینی و مقوله‌بندی‌های افراطی به پیشرفت دانش در این حوزه منجر نخواهد شد. به نظر می‌رسد با توجه به اینکه عبارات کنایی بیشتر با حوزه معنانشناسی سروکار دارد، بررسی معنایی این عبارات کفایت می‌کرد.

۷-۲. غفلت از ضرورت نام‌دهی و چشم‌داشت واژه‌سازی بدیع

بر اثر نیازهای بشر، روزانه واحدهای واژگانی تازه‌ای در زبان پدید می‌آید؛ چنان‌که در گذر زمان و در پی تغییر در زیست‌جهان بشر، واحدهای واژگانی دیگری از یاد او می‌رود. در جریان این زایش‌ها و زُدایش‌های واژگانی، هیچ شیء، کنش، فرد یا مفهومی را نمی‌توان یافت که مدت‌ها بدون نام باقی مانده باشد. ضرورت نام‌دهی ناشی از ناگزیری انسان به ایجاد ارتباط و انتقال پیام است. بنابراین پدیدارها به محض

موجودیت نام‌گذاری می‌شوند. در اهمیت نام‌گذاری گفته‌اند: «آنچه نامی نگرفته باشد، توجهی را جلب نکرده است و آنچه توجهی را جلب نکند - از منظر شناختی و ارتباطی - وجود خارجی نداشته است» (Algeo & Algeo, 2000: 265).

در پژوهش گلی‌زاده و گورویی (۱۳۹۱) واژه‌هایی به‌عنوان نوواژه معرفی شده که مصادیق آن‌ها از مدت‌ها قبل در زبان وجود داشته است؛ برای نمونه در این پژوهش، واژگانی مانند «مرتبه‌دار»، «دوکدان»، «عنایت‌نامه»، «دوات‌خانه»، «رسول‌خانه»، «جامه‌خانه»، «زرادخانه»، «کمرشکار» و «کاسه‌پیل» از ابداعات بیهقی دانسته شده است. با توجه به اینکه برخی از این اصطلاحات به سنت دیوانی و یا نظامی تعلق داشته و برخی دیگر نام‌افزار هستند، ممکن نیست که تا پیش از بیهقی (فوت ۴۵۶ق) از هیچ واژه‌ای برای نامیدن آن‌ها استفاده نشده باشد و مردم آن عصر منتظر مانده باشند تا بیهقی برای نامیدن آن‌ها واژه‌سازی کند. برای مثال نویسندگان می‌توانستند به‌سادگی با بررسی واژه‌های «دوکدان» و «زرادخانه» در لغت‌نامه‌ی دهخدا پی ببرند که این دو واژه به‌ترتیب در شاهنامه و دیوان منوچهری دامغانی به‌کار رفته است:

شهنشاه ما خیره‌سر شد بدان که خلعت فرستادش از دوکدان

(فردوسی، فوت ۴۱۶ق)

انبارخانه تو بود هشتصد حصار زرادخانه تو بود هشتصد کلات

(منوچهری دامغانی، فوت ۴۳۲ق)

همین وضعیت در پژوهش مکی و گذشتی (۱۳۹۵) نیز مشاهده می‌شود. نویسندگان ذیل مبحث «وضع لغات جدید فارسی در برابر لغات بیگانه»، واژه‌های «دوراندیش»، «مہتاب»، «کمیاب» و «کژنگر» را به‌ترتیب معادل‌های فارسی «مُدبّر»، «اقمر»، «نادر» و «احول» و بر ساخته مولوی دانسته‌اند؛ حال آنکه با تأملی کوتاه در مفاهیم و معنای واژه‌ها غیرمنطقی است که تصور کنیم فارسی‌زبانان برای این مفاهیم معادلی نداشته و تا

ظهور مولوی در قرن هفتم هجری به‌ناچار این مفاهیم را با وام‌واژه‌های عربی بیان می‌کرده‌اند. مثال‌های زیر شاهد این مدعاست:

روز دانش زوال یافت که بخت به من راست فعل کزنگر است

(خاقانی، قرن ششم هجری)

بپرس از عقل دوراندیش گستاخ که چون شاید شدن بر بام آن کاخ

(نظامی، قرن ششم هجری)

موضوع دیگر، چشم‌داشت تولید واژه «بدیع»^{۱۵} از شاعران است. واژه‌سازی بدیع یا ابداع نوعی نوواژه‌سازی است که بدون استفاده از فرایندهای واژه‌سازی، واژه‌ای بدیع می‌سازد؛ به‌طوری که برای این واژه هم‌خانواده یا خویشاوندی نمی‌توان یافت و همچنین قابل تجزیه به عناصر کوچک‌تر نیست (شقایق، ۱۳۸۹: ۱۰۳). این قبیل واژه‌ها را معمولاً جوانان یا نویسندگان برحسب نیاز آنی خود می‌سازند و گاهی به‌دلیل گستردگی و رواج زیاد، مدخلی در فرهنگ لغت به آن اختصاص می‌یابد. خفن (= عالی و بی‌نقص) و گاگول (= شخصی غیرعادی و غیرمتعارف) از این نوع‌اند (همان‌جا). از برخی گزاره‌های محققان به‌تلویح برمی‌آید که پژوهشگر از شاعر انتظار داشته است تا واژه‌های بدیع در زبان بسازد: «لیکن در کل پنج گنج او [= نظامی] واژه بسیطی نیست که ساخته و جعل او باشد» (قاسمی‌پور، ۱۳۹۰)؛ «در غزل‌های بهبهانی افعال ابداعی از لحاظ بسامدی غنی نیست» (المیر و کاظم‌زاده، ۱۳۹۲). وجود چنین گزاره‌هایی نشان‌دهنده بی‌توجهی نویسندگان به این واقعیت زبانی است که اصولاً ابداع واژه حاصل نیاز و ضرورت است و سخن‌گوی زبان تا نیازی احساس نکند، دست به ساخت واژه جدیدی نمی‌زند. درضمن اصل اقتصاد زبانی^{۱۶} ایجاب می‌کند که سخن‌گوی زبان از عناصر و امکانات موجود زبان برای واژه‌سازی بهره‌برد. بنابراین نباید انتظار داشت که حتی برجسته‌ترین و چیره‌دست‌ترین شاعران ادب فارسی نیز دست به واژه‌سازی بدیع بزنند.

۸-۲. غفلت از اصول و مبانی زبان‌شناسی پیکره‌ای^{۱۷}

پیکره زبانی^{۱۸} در تعریفی ساده به مجموعه‌ای از متن‌های نوشتاری یا گفتاری گفته می‌شود که در مطالعه، توصیف و تحلیل زبان به کار می‌رود (McEnery & Wilson, 2001: 29). در زبان‌شناسی جدید، مقصود از پیکره مجموعه‌ای از متون است که دارای ویژگی‌های مشخصی باشد؛ مثلاً پیکره نمونه و نماینده مناسبی از گونه زبانی مورد مطالعه باشد؛ علاوه بر این، ماشین‌خوان باشد و رمزگذاری و برچسب‌دهی شده^{۱۹} باشد (Ibid., 30-34).

غفلت از اصول و مبانی اولیه پیکره‌های زبانی از برجسته‌ترین نقایص همه پژوهش‌های مورد بررسی است. بیشتر این پژوهش‌ها با هدف بررسی نوآوری زبانی و مهارت واژه‌سازی در آثار ادبی فارسی صورت گرفته است. جست‌وجوی سابقه واژه‌ها در آثار متقدم بدون اعتنا به پیکره‌های زبانی عملاً باعث تضعیف دستاورد پژوهش‌های مذکور شده است؛ زیرا برای اطمینان از نوآوری رجوع به پیکره‌های زبانی متقدم یا هم‌زمان با متن مورد نظر ضروری است.

فراهم ساختن پیکره‌های زبانی در گذشته کاری بسیار وقت‌گیر و پرهزینه بود؛ به‌طوری که دهخدا و همکارانش برای تألیف لغت‌نامه سالیان درازی را به خواندن متون نظم و نثر زبان فارسی پرداختند. اما در عصر حاضر تکیه بر داده‌های واقعی زبانی به‌صورت فزاینده‌ای گسترش یافته و بسیاری از پژوهش‌های کاربردی تنها با دستیابی سریع به داده‌های زبانی امکان‌پذیر است. در صورت نبود این پیکره‌ها و پایگاه‌های داده، رجوع به فرهنگ معین، لغت‌نامه‌ی دهخدا و فرهنگ‌های مشابه تا حدود بسیار زیادی راهگشاست. نگارندگان پژوهش حاضر با جست‌وجوی ساده نوواژه‌های ادعایی این پژوهش‌ها در اینترنت، به راحتی دریافتند که غالب آن‌ها مدت‌ها پیش در زبان فارسی به کار می‌رفته است. در ذیل به نمونه‌هایی از آن‌ها اشاره می‌شود:

گلی‌زاده و گورویی (۱۳۹۱) واژه «لاله‌ستان» را ساخته بیهقی دانسته‌اند؛ درحالی که این واژه در آثار پیشین نیز به کار رفته؛ برای مثال فرخی سیستانی چنین سروده است:

بنفشه زلف من آن آفتاب ترکستان همی بنفشه پدید آرد از دو لاله‌ستان

ابراهیمی و حاجیانی (۱۳۹۲) به بررسی ترکیبات و گروه‌های اسمی اثیرالدین اخسیکتی پرداخته و نوشته‌اند: «در توصیف افسانه‌هایی که تأثیر عمیق بر شنونده دارند، ترکیب بکر 'جان‌گداز' را وضع کرده است». به سادگی با جست‌وجوی این واژه در اینترنت روشن می‌شود که جان‌گداز در کشف/المحجوب هجویری به کار رفته است و «بکر» نیست.^{۲۰} از مثال‌های دیگر می‌توان به دو واژه «پوزار» و «آبدان» اشاره کرد که در آثار سیمین بهبهانی به کار رفته است و مالمیر و کاظم‌زاده (۱۳۹۲) آن‌ها را ابداعات بهبهانی دانسته‌اند؛ حال آنکه کلمه «پوزار» در لغت‌نامه‌ی دهخدا وجود دارد و «آبدان» نیز در آثار فرخی سیستانی به کار رفته است:

نه هرکس کو به مُلک اندر مکین باشد مُلک باشد

نه نیلوفر بود هر گل که اندر آبدان باشد

یکی از فواید بهره‌گیری از پیکره در مطالعات زبان‌شناختی امکان کنترل متغیرها و ایجاد محدودیت‌های لازم در پژوهش است. به منظور مطالعه یک عنصر زبانی یا فرایند زبان‌شناختی، باید پیکره زبانی را متناسب با موضوع انتخاب کرد. عنوان مقاله «ترکیب‌سازی و هم‌آیی واژگانی در شعر انقلاب اسلامی و پایداری» (عابدی و علی‌جولا، ۱۳۹۴) خود به تنهایی گویای دشواری مطالعه و عدم امکان کنترل متغیرهاست. در پژوهش مذکور، حوزه‌ها و عناصر زبانی مورد نظر محدود و مشخص نیست؛ زیرا ترکیب‌سازی یکی از فرایندهای مهم و اصلی واژه‌سازی در فارسی است و از جنبه‌های گوناگون قابل بررسی است. مبحث باهم‌آیی^{۲۱} نیز - که در عنوان پژوهش مذکور قرار گرفته - یکی از مباحث مهم در حوزه مطالعات زبانی به‌ویژه زبان‌شناسی رایانشی^{۲۲} و زبان‌شناسی پیکره‌ای است و خود مطالعه جداگانه‌ای را می‌طلبد. علاوه‌بر

این، به نظر نمی‌رسد بتوان دو مبحث مهم زبانی را در پیکره‌ای بزرگ متشکل از آثار ۲۳ شاعر بررسی کرد. چنین پژوهشی از دو ناحیه آسیب‌پذیر است: محدود نبودن عنصر زبانی مورد مطالعه و پیکره بزرگ پژوهش. بی‌توجهی به این بایسته‌های علمی نتایج مؤثر و قابل اعتنایی را در پی نخواهد داشت. البته باید توجه کرد وجود پیکره‌های زبانی برچسب‌گذاری شده و استفاده از نظام‌های ماشینی نه تنها می‌تواند مشکل حجم زیاد متون را مرتفع نماید، بلکه مطلوب‌تر است و نتایج دقیق‌تری را به دست می‌دهد. اما تا آنجا که نگارندگان این سطور اطلاع دارند، هنوز هیچ پیکره مناسبی از متون ادبی فارسی وجود ندارد. بنابراین زمانی که به پیکره‌های زبانی دسترسی نداریم و ناچار به بررسی دستی متون هستیم، باید تعداد متون و متغیرها را محدود کنیم تا دقت مطالعه افزایش یابد.

۳. نتیجه

بی‌توجهی یا ناپختگی پژوهشگران در انتخاب پیکره، هنجارهای زبانی و بسامدگیری آسیب‌های فراوانی به پژوهش‌های سبک‌شناسی ادبی وارد کرده است. بسامدگیری‌های بی‌ارزشی نظیر آنچه در بخش ۱-۲ بدان اشاره شد و بی‌توجهی به هنجارهای زبانی مورد نیاز سبک‌شناسی چنان‌که در بخش ۲-۵ بدان پرداخته شد، موجب صدور احکام و تألیف گزاره‌های بی‌پایه‌ای می‌گردد که در مطالعات سبک‌شناسی، نقد ادبی و تاریخ ادبی نمی‌تواند محل اتکا واقع شود. پژوهش‌هایی که با هدف مطالعه لایه صرفی زبان در پیکره‌ای از متون ادبی به انجام رسیده است، به دلیل نداشتن راهبردهای مشخص و هدفمند، دانش سبک‌شناسی قابل اعتماد و استناد نیستند.

افزون بر این، پژوهش‌های مذکور نمایانگر آن است که نویسندگان این آثار به دانش زبان‌شناسی توجه چندانی نداشته‌اند. سبک‌شناسی با زبان‌شناسی ارتباطی تنگاتنگ دارد و بدون توجه و مراجعه به پژوهش‌های مرتبط، امکان خطا در مطالعات افزایش

می‌یابد. خطای پژوهشگران حوزه مطالعات ادبی در فهم و کاربست مفاهیمی همچون نوواژگی، ترکیب، اشتقاق، فرایند تکرار، وندافزایی، انواع وند، انواع واژه مرکب، فعل مرکب، فعل جعلی، باهم‌آیی و ده‌ها مفهوم دیگر، ناشی از بی‌اعتنایی به دانش زبان‌شناسی در مطالعه گونه ادبی زبان است.

با توجه به اینکه سبک‌شناسی زبان‌شناختی نظریه‌ها و ابزارهای مطالعه خود را از حوزه زبان‌شناسی می‌گیرد و آن را به‌منظور توصیف و تبیین متن ادبی به‌کار می‌بندد، سبک‌شناس حوزه ادبیات برای اجرای پژوهشی علمی، نظام‌مند و دستیابی به نتایجی درخور باید با حوزه زبان‌شناسی آشنا باشد. از این رو برای مطالعات سبک‌شناسی در حوزه صرف رعایت موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

۱. انتخاب یک عنصر یا مفهوم زبانی محدود برای مطالعه: انتخاب یک مؤلفه سبکی واحد یا چند مؤلفه همگن و مطالعه آن در یک متن، مجموعه آثار یک نویسنده یا متون متعلق به یک دوره تاریخی یا یک ژانر معین؛

۲. تعیین هدف مشخص برای پژوهش سبک‌شناختی: توصیف و تبیین سبک فردی نویسندگان و شاعران، استخراج الگوهای واژه‌سازی، اندازه‌گیری بسامد واژه‌ها، معرفی نوواژه‌ها، تمایزگذاری میان گونه‌های سبکی و زبانی از منظر علم صرف؛

۳. بهره‌گیری از نظریه‌های زبان‌شناختی برای درک مفاهیم بنیادین پژوهش و طراحی ساختار هدفمند برای پژوهش: استفاده از دانش زبان‌شناسی موجب افزایش بهره‌وری پژوهش‌های میان‌رشته‌ای در حوزه سبک‌شناسی زبان‌شناختی، استحکام تحلیل‌ها و ایجاد پیکره‌های مفید و کاربردی می‌شود؛

۴. بررسی پیکره‌های زبانی موجود: جست‌وجوی داده‌های مورد نظر در فرهنگ‌های لغت برخط مانند دهخدا، معین و فرهنگ‌های مشابه پیکره‌ای گسترده از داده‌های زبانی و ادبی در اختیار محقق می‌گذارد و موجب می‌شود تا از قضاوت‌های من‌درآوردی پرهیزد.

پی‌نوشت‌ها

۱. درباره مسائل و مؤلفه‌های بنیادین در تحلیل سبک ر.ک: فتوحی، ۱۳۹۱: ۲۰۹-۲۱۹.

2. prepositional phrase

3. compounding

4. derivation

۵. برای نمونه می‌توان به دستور خط فارسی مصوب فرهنگستان زبان و ادب فارسی اشاره کرد که در آن در مبحث فاصله‌گذاری و مرزبندی کلمات، در پاورقی به‌وضوح قید شده که «مرکب یا ترکیب به معنای اعم کلمه گرفته شده است و شامل کلمه‌هایی مانند کتابخانه، داروخانه، گلاب، دانشجو، خردورزی، تورم‌زا، غذاخوری، همدلی، ارجمند، بررسی، بازگویی، کتابچه، دفترچه می‌شود» (فرهنگستان زبان و ادب فارسی، ۱۳۹۴: ۱۰). اما باید توجه کرد که مخاطبان دستور خط فارسی تمام فارسی‌نویسان هستند و برای سهولت آموزش چاره‌ای جز چشم‌پوشی از برخی قواعد نیست.

6. Ullmann

7. homogeneity

8. reduplication

۹. چهار شیوه دیگر عبارت‌اند از: بخشیدن معنایی جدید به واژه موجود، وام‌گیری، سرواژه‌سازی و به‌کارگیری فرایندهای واژه‌سازی بر عناصر موجود زبان (طباطبایی، ۱۳۷۶: ۲۳-۲۵).

10. productivity

11. regularity

12. creativity

۱۳. این مؤلفه‌ها را می‌توان با لایه‌بندی‌های زبانی و شاخه‌های اصلی مطالعات دانش زبان‌شناسی تطبیق داد: نداشتن تنافر حروف، تنافر کلمات و کراهت سمع (= مطابقت با قواعد ساخت آوایی زبان)، نداشتن مخالفت قیاس (= تبعیت از قواعد صرفی و ساخت‌واژه)، نداشتن ضعف تألیف و تعقید لفظی (= مطابقت با ساخت نحوی زبان)، نداشتن تنافر معنوی و تعقید معنوی (= شفافیت معناشناختی)، نداشتن غرابت استعمال (= پرهیز از کاربرد واژگان متروک و غریب).

۱۴. فعل مرکب به فعلی اطلاق می‌شود که از دو واژه مستقل ترکیب یافته باشد: واژه اول اسم یا صفت یا قید و واژه دوم فعل است. جزء اول «همراه» و جزء دوم «همکرد» است. تمام فعل‌های همکرد معنای اصلی خود را از دست می‌دهند یا معنی‌شان کم‌رنگ می‌شود و مانند عنصری صرفی که به ترکیب هویت فعلی می‌بخشد، به‌کار می‌روند (طباطبایی، ۱۳۸۴: ۲۶). از نظر دبیرمقدم (۱۳۸۴ب)، فعل مرکب به‌لحاظ ساخت‌وازی به دو نوع تقسیم می‌شود: ترکیبی و انضمامی. فعل مرکب ترکیبی از ترکیب این سازه‌ها به‌وجود می‌آید: صفت و فعل کمکی (دلخور کردن)، اسم و فعل (تهدید

کردن)، گروه حرف اضافه و فعل (به دنیا آمدن)، قید و فعل (بر انداختن)، اسم مفعول و فعل کمکی مجهول ساز (کشته شدن). فعل انضمامی از انضمام مفعول صریح به فعل (غذا خوردن) به دست می‌آید.

15. coinage
16. linguistic economy
17. corpus linguistics
18. corpus
19. tagged

۲۰. «وعدش دلربای‌تر از همه و وعیدش جان‌گدازتر از همه» (هجوی، ۱۳۸۴: ۵۷۴).

۲۱. باهم آیی‌ها (collocations) گونه‌ای از روابط قابل پیش‌بینی در زنجیره روابط واژگانی است (Crystal, 2008: 86) که بر مبنای رابطه بنیادین در میان واژه‌های یک حوزه معنایی شکل می‌گیرد و با حوزه‌هایی همچون واژه‌شناسی، فرهنگ‌نگاری، آموزش زبان و ترجمه ارتباطی تنگاتنگ دارد. در سال‌های اخیر، مطالعه واژه‌هایی که مکرر با هم به کار می‌روند و همچنین بسامد وقوع آن‌ها مورد توجه زبان‌شناسی پیکره‌ای بوده است. زبان‌شناسان پیکره‌ای با استفاده از پایگاه داده‌ها و بررسی پیکره‌ها، هم‌وقوعی کلمات و عبارات خاص و بسامد وقوع آن‌ها را بررسی می‌کنند (Yule, 2017: 134).

22. computational linguistics

منابع

- ابراهیمی، مختار و آرزو حاجیانی (۱۳۹۲). «نقش ترکیبات و گروه‌های اسمی و وصفی اثیرالدین اخسیکتی در تحول سبک از خراسانی به عراقی». *سبک‌شناسی نظم و نشر فارسی (بهار/ادب)*. ش ۲۲. صص ۱۰۱-۱۱۲.
- احمدی‌گیوی، حسن و حسن انوری (۱۳۸۹). *دستور زبان فارسی ۱*. تهران: فاطمی.
- افراشی، آریتا (۱۳۹۴). *ساخت زبان فارسی*. ویراست ۲. تهران: سمت.
- بهشتی، ملوک‌السادات (۱۳۷۵). «ترجمه فارسی اصطلاح‌نامه اسپانز». *پردازش و مدیریت اطلاعات*. د ۱۲. ش ۱. صص ۱-۱۶.
- حسنی‌رنجبر، احمد و منصوره هوش‌السادات (۱۳۹۵). «ابتکارهای مولوی در ساختن سازه‌های فعلی نو، در غزلیات شمس». *سبک‌شناسی نظم و نشر فارسی (بهار/ادب)*. ش ۹. ش ۱.

صص ۱۱۵-۱۳۶.

دبیرمقدم، محمد (۱۳۸۷). *زبان‌شناسی نظری: پیدایش و تکوین دستور زایشی*. ویراست ۳. تهران: سمت.

_____ (۱۳۸۴ الف). «زبان فارسی و نظریه‌های زبانی: در جست‌وجوی چارچوبی برای تدوین دستور جامع زبان فارسی» در *پژوهش‌های زبان‌شناختی فارسی*. تهران: مرکز نشر دانشگاهی. صص ۲۳۰-۲۶۷.

_____ (۱۳۸۴ ب). «فعل مرکب در زبان فارسی». در *پژوهش‌های زبان‌شناختی فارسی* تهران: مرکز نشر دانشگاهی. صص ۱۶۹-۱۷۳.

شقایق، ویدا (۱۳۸۹). *مبانی صرف*. چ ۳. تهران: سمت.

صادقی، علی‌اشرف (۱۳۷۲ الف). «درباره فعل‌های جعلی در زبان فارسی» در *مجموعه مقالات سمینار زبان فارسی و زبان علم*. تهران: مرکز نشر دانشگاهی. صص ۲۳۶-۲۴۶.

_____ (۱۳۷۲ ب). «شیوه‌ها و امکانات واژه‌سازی در فارسی معاصر (۱۲)». نشر دانش. ش ۷۹ و ۸۰. صص ۱۲-۱۵.

صفوی، کورش (۱۳۸۷). *درآمدی بر معنی‌شناسی*. تهران: حوزه هنری.

طباطبایی، علاءالدین (۱۳۷۶). *فعل بسیط فارسی و واژه‌سازی*. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.

_____ (۱۳۸۲). *اسم و صفت مرکب در زبان فارسی*. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.

_____ (۱۳۸۴). «فعل مرکب در زبان فارسی». *نامه فرهنگستان*. ش ۶. صص ۲۶-۳۴.

عابدی، محمدرضا و الهام علی‌جولا (۱۳۹۴). «ترکیب‌سازی و هم‌آیی واژگانی در شعر انقلاب اسلامی و پایداری». *ادبیات پایداری*. ش ۱۳. صص ۲۰۵-۲۲۶.

فتوحی، محمود (۱۳۹۱). *سبک‌شناسی*. تهران: سخن.

فرشیدورد، خسرو (۱۳۸۲). *دستور مفصل امروز*. تهران: سخن.

فرهنگستان زبان و ادب فارسی (۱۳۸۸). *اصول و ضوابط واژه‌گزینی*. ویرایش ۳. تهران.

_____ (۱۳۹۴). *دستور خط فارسی*. چ ۱۳. تهران.

قاسمی‌پور، قدرت (۱۳۹۰). «ترکیب‌سازی واژگانی در پنج گنج نظامی». پژوهش‌های زبان و ادبیات فارسی. س ۳. ش ۲. صص ۱۱۷-۱۳۶.

کلباسی، ایران (۱۳۸۸). ساخت اشتقاقی واژه در فارسی امروز. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

گلفام، ارسلان (۱۳۸۹). اصول دستور زبان. تهران: سمت.

گلی‌زاده، پروین و رضا گورویی (۱۳۹۱). «تحلیل سبک‌شناسی تاریخ بیهقی بر مبنای ترکیبات اشتقاقی». سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب). س ۵. ش ۴. صص ۲۷۵-۲۹۲.

گلی‌زاده، پروین، قدرت قاسمی‌پور و رضا گورویی (۱۳۹۵). «نقش ترکیبات اشتقاقی مثنوی در آفرینش قافیه از منظر سبک‌شناسی». ادب و زبان. س ۱۹. ش ۳۹. صص ۱۸۹-۲۰۸.

مارتینه، آندره (۱۳۸۰). مبانی زبان‌شناسی عمومی. ترجمه هرمز میلانیان. تهران: هرمس.

مالمیر، محمدابراهیم و رقیه کاظم‌زاده (۱۳۹۲). «کاربرد نوواژه‌ها به‌عنوان یکی از ویژگی‌های سبکی در قلمرو زبان غزل سیمین بهبهانی». سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب).

س ۳. ش ۳. صص ۴۲۱-۴۳۴.

مدرسی، فاطمه و رقیه کاظم‌زاده (۱۳۹۱). «نگاهی به نوآوری‌های محمدعلی بهمنی در فرم غزل». پژوهش‌های ادب عرفانی. ش ۲۱. صص ۳۷-۵۸.

مشکوة‌الدینی، مهدی (۱۳۷۰). دستور زبان فارسی برپایه نظریه گشتاری. مشهد: انتشارات دانشگاه فردوسی.

مکی، سیده‌فاطمه و محمدعلی گذشتی (۱۳۹۵). «توانایی مولوی در لغت‌سازی، یکی از مهارت‌های سبکی زبانی او». سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب). ش ۳۴.

صص ۲۱۹-۲۳۵.

نادری‌فر، عبدالرضا، مهدی شریفیان، محمدابراهیم مالمیر و محمد شفق (۱۳۹۵). «بررسی ویژگی‌های سبکی دیوان نصیرای همدانی». سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب).

س ۹. ش ۴. صص ۲۳۷-۲۵۹.

ناصح، محمدامین (۱۳۸۹). «بررسی رویکردهای زبانی در پژوهش‌های رشته زبان و ادبیات فارسی». جستارهای زبانی. ش ۳. صص ۱۴۷-۱۶۳.

وحیدیان کامیار، تقی و غلامرضا عمرانی (۱۳۸۶). *دستور زبان فارسی (۱)*. تهران: سمت.
 هجویری، علی بن عثمان (۱۳۸۴). *کشف‌المحجوب*. تصحیح محمود عابدی. تهران:
 سروش.

- Abedi, M. & E. Ali Jola (2015). "Tarkibsazi va Hamayi Vazhegani dar Shaer-e Enghelab-e Eslami va Paydari". *Adabiyat-e Paydari*. 13. pp. 205-226. [in Persian]
- Afrashi, A. (2015). *Sakht-e Zaban-e Farsi*. 2nd Ed. Tehran: Samt. [in Persian]
- Ahmadi Givi, H. & H. Anvari (2010). *Dastoor-e zaban-e farsi-y-e 1*. Tehran: Fatemi. [in Persian]
- Algeo, J. & K. Algeo (2000). "Onomastics as an Interdisciplinary Study". *Names*. 48.3/4 (September/December 2000). pp. 265-274.
- Bauer, L. (2012). *English Word Formation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Beheshti, M.S. (1996). "Tarjome-y-e Farsi-y-e Estelahname-y-e SPINAZ". *Pardazesh va Modiriyat-e Ettelaat*. 12(1). pp. 1-16. [in Persian]
- Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. 6th Ed. Blackwell Publishing Ltd.
- Cuddon, J.A. (2013). *A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. 5th edition. Oxford: Wiley- Blackwell.
- Dabirmoghaddam, M. (2005a). "Fe'le Morakkab dar Zaban-e Farsi" in *Pazhooheshha-y-e Zabanshenakhti-y-e Farsi* (pp. 169-173). Tehran: Markaz-e Nashr-e Daneshgahi. [in Persian]
- _____ (2005b). "Zaban-e Farsi va Nazariyeha-y-e Zabani: Dar Jostejoo-y-e Chaharchoobi baray-e Tadvin-e Dastoor-e Jaame-e Zaban-e Farsi" in *Pazhooheshha-y-e Zabanshenakhti-y-e Farsi* (pp. 230-267). Tehran: Markaz-e Nashr-e Daneshgahi. [in Persian]
- _____ (2008). *Zabanshenasi-y-e Nazari: Peydayesh va Takvin-e Dastoor-e Zayeshi*. 3rd Ed. Tehran: Samt. [in Persian]
- Ebrahimi, M. & A. Hajiani (2013). "Naghsh-e Tarkibat va Goroohha-ye Esmi va Vasfi Asir Al-din Akhsikati dar Tahavvol-e Sabk az Khorasani be Eraghi". *Sabkshenasi Nazm va Nasr-e Farsi (Bahar-e Adab)*. 22. pp. 101-112. [in Persian]
- Fotoohi, M. (2012). *Sabkshenasi*. Tehran: Sokhan. [in Persian]
- Farhangestan-e Zaban va Adab-e Farsi (2009). *Osool va Zavabet-e Vazhegozini*. 3rd Ed. Tehran. [in Persian]

- (2015). *Dastoor-e Khatt-e Farsi*. Tehran. [in Persian]
- Farshidvard, Kh. (2003). *Dastoor-e Mofassal-e Emrooz*. Tehran: Sokhan. [in Persian]
- Ghasemipoor, Gh. (2011). "Tarkibsazi-e Vazhegani dar Panj Ganj-e Nezami". *Pazhohesh-ha-ye zaban va Adabhat-e Farsi*. 3(2). pp. 117-136. [in Persian]
- Golfam, A. (2010). *Osool-e Dastoor-e Zaban*. Tehran: Samt. [in Persian]
- Golizadeh, P. & R. Gorooyi (2012). "Tahlil-e Sabkshenasi-e Tarikh-e Beyhaghi bar Mabna-ye Tarkibat-e Eshtegghi". *Sabkshenasi Nazm va Nasr-e Farsi (Bahar-e Adab)*. 5(6). pp. 275-292. [in Persian]
- Golizadeh, P., Gh. Ghasemipoor & R. Gorooyi (2016). "Naghsh-e Tarkibat-e Eshteghaghi-e Masnavi dar Afarinesh-e Ghafiye az Manzar-e Sabkshenasi". *Adab va Zaban*. 19(39). pp. 189-208. [in Persian]
- Hasani Ranjbar, A. & M. Hoosh Al-sadat (2016). "Ebtakarha-ye Molavi dar Sakhtan-e Sazeha-ye No, dar Ghazaliyyat-e Shams". *Sabkshenasi Nazm va Nasr-e Farsi (Bahar-e Adab)*. 9(1). pp. 115-136. [in Persian]
- Hojviri, A. (2005). *Kashf-o-l- Mahjoob*. Tashih-e Mahmood Abedi. Tehran: Soroosh. [Manuscript in Persian]
- Kalbasi, I. (2008). *Sakht-e Eshteghaghi-y-e Vazheh dar Farsi-y-e Emrooz*. Tehran: Pazhooheshgah-e Oloom-e Ensani va Motaleat-e Farhangi. [in Persian]
- Makki, S.F. & M. Gozashti (2016). "Tavanayi-e Molavi dar Loghatsazi, Yeki az Maharatha-ye sabki-ye Zabani-ye ou". *Sabkshenasi Nazm va Nasr-e Farsi (Bahar-e Adab)*. 34. pp. 219-235. [in Persian]
- Malmir, M. & R. Kazemzadeh (2013). "Karbord-e Nowvazheha be Onvan-e yeki az Vizhegiha-ye Sabki dar Ghalamro-ye Zaban-e Ghazal-e Simin-e Behbahani". *Sabkshenasi Nazm va Nasr-e Farsi (Bahar-e Adab)*. 6(3). pp. 421-434. [in Persian]
- Martine, A. (2001). *Mabani-y-e Zabanshenasi-y-e Omoomi*. Hormoz Milaniyan (Tr.). Tehran: Hermes. [in Persian]
- McEnery, T.W. & A. Wilson (2001). *Corpus Linguistics: an Introduction*. 2nd Ed. Edinburgh, Edinburgh University Press.
- Meshkatoddini, M. (2000). *Dastoor-e Zaban-e Farsi bar Paye-y-e Nazariyeh-y-e Gashtari*. Mahhad: Entesharat-e Daneshgah-e Ferdowsi. [in Persian]
- Modarresi, F. & R. Kazemzadeh (2012). "Negahi be Nowavariha-ye Mohammad-Ali Bahmani dar Form-e Ghazal". *Pazhoohesh-ha-ye Adab-e Erfani*. 21. pp. 37-58. [in Persian]

- Naderifar, A. et al. (2016). "Barrasi-ye Vizhegiha-ye Sabki-ye *Divan-e Nasira-ye Hamedani*". *Sabkshenasi Nazm va Nasr-e Farsi (Bahar-e Adab)*. 9(6). pp. 237-259. [in Persian]
- Naseh, M. (2010). "Barresi-y-e Rooykardhay-e Zabani dar Pazhooheshhay-e Reshte-y-e Zaban va Adabiyat-e Farsi". *Jostarha-y-e Zabani*. 166. pp. 147-163. [in Persian]
- Saaty, T.L. (1986). "Axiomatic foundation of the analytic hierarchy process". *Management science*. 32(7). pp. 841-855.
- Sadeghi, A. (1993a). "Darbareye Fe'lha-y-e Ja'li dar Zaban-e Farsi" in *Majmooy-e Maghalat-e Seminare Zaban-e Farsi va Zaban-e Elm* (pp. 236-246). Tehran: Markaz-e Nashr-e Daneshgahi. [in Persian]
- _____ (1993b). "Shiveha va Emkanat-e Vazhesazi dar Farsi-y-e Moaser (12)". *Nashr-e Danesh*. No. 79 & 80. pp. 12-15. [in Persian]
- Safavi, K. (2008). *Daramadi bar Ma'nishenasi*. Tehran: Howze-y-e Honari. [in Persian]
- Shaghaghi, V. (2010). *Mabani-y-e Sarf*. Tehran: Samt. [in Persian]
- Spencer, A. & A.M. Zwicky (Eds.) (2001). *The Handbook of Morphology*. Oxford: Blackwell.
- Tabatabai, A. (1997). *Fe'l-e Basit-e Farsi va Vazhesazi*. Tehran: Markaz-e Nashr-e Daneshgahi. [in Persian]
- _____ (2003). *Esm va Sefat Morakkab dar Zaban-e Farsi*. Markaz-e Nashr-e Daneshgahi. [in Persian]
- _____ (2005). "Fe'le Morakkab dar Zaban-e Farsi". *Name-y-e Farhangestan*. 6. pp. 26-34. [in Persian]
- Vahidiyan Kamkar, T. & Gh. Omrani (2007). *Dastoor-e Zaban-e Farsi (1)*. Tehran: Samt. [in Persian]
- Wales, K. (2006). "Stylistics" in *Encyclopedia of Linguistics (ELL2)*. Edited by Keith Brown. Pp. 213-217.
- Yule, G. (2017). *The Study of Language*. 6th Ed. Cambridge: Cambridge University Press.

پیکره مورد بررسی:

آقاجری، فرشته (۱۳۸۹). *فرایند واژه‌سازی باوندها در دیوان انوری*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد گروه زبان و ادبیات فارسی. دانشگاه پیام نور.

آقاحسینی، حسین و زینب زارع (۱۳۹۰). «تحلیل زیباشناختی ساختار سبک شعر احمد عزیزی براساس کفش‌های مکاشفه». سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار/ادب). س ۴. ش ۱. صص ۳۲۸-۳۰۹.

ابراهیمی، مختار و آرزو حاجیانی (۱۳۹۲). «نقش ترکیبات و گروه‌های اسمی و وصفی اثیرالدین اخسیکتی در تحول سبک از خراسانی به عراقی». سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار/ادب). ش ۲۲. صص ۱۰۱-۱۱۲.

بحرانی‌پور، محمد (۱۳۹۰). ترکیب‌سازی واژگانی اشتقاقی در آثار منظوم نظامی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد گروه زبان و ادبیات فارسی. دانشگاه شهید چمران اهواز.

جباری‌دوست علویان، غلامرضا (۱۳۹۰). توصیف فرایندهای واژه‌سازی به شیوه ترکیب در بوستان سعدی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد گروه زبان و ادبیات فارسی. دانشگاه زنجان.

جنگی، نجمه (۱۳۹۱). ترکیب‌سازی واژگانی اشتقاقی در اشعار نیمایوشیج، شاملو و اخوان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد گروه زبان و ادبیات فارسی. دانشگاه شهید چمران اهواز.

حسنی رنجبر، احمد و منصوره هوش‌السادات (۱۳۹۵). «ابتکارهای مولوی در ساختن سازه‌های فعلی نو، در غزلیات شمس». سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار/ادب). س ۹. ش ۱. صص ۱۱۵-۱۳۶.

خوئینی، عصمت (۱۳۸۵). «اشتقاق در زبان فارسی». مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی. س ۱۴. ش ۵۲ و ۵۳. صص ۳۱-۴۳.

زری‌میدانی، لاله (۱۳۹۲). فرهنگ ساخت ترکیبات اشتقاقی در کلیات سعدی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد گروه زبان و ادبیات فارسی. دانشگاه شهید چمران اهواز.

سهرابی، مصیب (۱۳۹۱). ترکیب‌سازی در کلیله و دمنه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد گروه زبان و ادبیات فارسی. دانشگاه سیستان و بلوچستان.

شیخ، محمود (۱۳۹۵). ترکیب‌سازی در آثار امیر حسن سجزی دهلوی و امیر خسرو دهلوی. رساله دکتری گروه زبان و ادبیات فارسی. دانشگاه سیستان و بلوچستان.

- شیخ، محمود، محمود عباسی و عبدالعلی اویسی کهنخا (۱۳۹۵). «تک‌واژهای اشتقاقی در غزل-های امیرحسن سجزی دهلوی». *فصلنامه مطالعات شبه‌قاره دانشگاه سیستان و بلوچستان*. س ۸، ش ۲۶. صص ۶۱-۸۰.
- عابدی، محمدرضا و الهام علی‌جولا (۱۳۹۴). «ترکیب‌سازی و هم‌آیی واژگانی در شعر انقلاب اسلامی و پایداری». *ادبیات پایداری*. ش ۱۳. صص ۲۰۵-۲۲۶.
- غلامی، محمد (۱۳۹۰). *ترکیب‌سازی در بهمن‌نامه*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد گروه زبان و ادبیات فارسی. دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- قاسمی‌پور، قدرت (۱۳۹۰). «ترکیب‌سازی واژگانی در پنج‌گنج نظامی». *پژوهش‌های زبان و ادبیات فارسی*. س ۳، ش ۲. صص ۱۱۷-۱۳۶.
- گلی‌زاده، پروین و رضا گورویی (۱۳۹۱). «تحلیل سبک‌شناسی تاریخ بیهقی بر مبنای ترکیبات اشتقاقی». *سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب)*. س ۵، ش ۴. صص ۲۷۵-۲۹۲.
- گلی‌زاده، پروین، قدرت قاسمی‌پور و رضا گورویی (۱۳۹۵). «نقش ترکیبات اشتقاقی مثنوی در آفرینش قافیه از منظر سبک‌شناسی». *ادب و زبان*. س ۱۹، ش ۳۹. صص ۱۸۹-۲۰۸.
- _____ (۱۳۹۷). «نگرشی به باروی موسیقی کناری در مثنوی معنوی بر مبنای ترکیبات اشتقاقی». *فنون ادبی*. ش ۲۲. صص ۴۷-۵۶.
- گلی‌زاده، پروین، مختار ابراهیمی و رضا گورویی (۱۳۹۹). «بررسی ساختار ترکیب‌های اشتقاقی شعر طالب آملی از دیدگاه سبک‌شناسی زبانی». *متن‌شناسی ادب فارسی*. س ۱۲، ش ۴۶. صص ۸۱-۹۴.
- گورویی، رضا (۱۳۹۹). *بررسی کارکردهای ترکیب‌های اشتقاقی در شعر شاعران سبک هندی با تکیه بر شعر صائب تبریزی، بیدل دهلوی، طالب آملی و کلیم کاشانی*. رساله دکتری گروه زبان و ادبیات فارسی. دانشگاه شهید چمران اهواز.
- مالمیر، محمدابراهیم و رقیه کاظم‌زاده (۱۳۹۲). «کاربرد نوواژه‌ها به‌عنوان یکی از ویژگی‌های سبکی در قلمرو زبان غزل سیمین بهبهانی». *سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب)*. س ۶، ش ۳. صص ۴۲۱-۴۳۴.

محمدیان، نسرين (۱۳۹۴). بررسی ترکیبات اشتقاقی در شاهنامه فردوسی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد گروه زبان و ادبیات فارسی. دانشگاه شهید چمران اهواز.

مدرسی، فاطمه و رقیه کاظم‌زاده (۱۳۹۱). «نگاهی به نوآوری‌های محمدعلی بهمنی در فرم غزل». پژوهش‌های ادب عرفانی. ش ۲۱. صص ۵۸-۳۷.

مرزبان، معصومه و محمدرضا قاری (۱۳۹۷). «بررسی و مقایسه ویژگی‌های سبکی و شگردهای خاص بیهقی و فردوسی در توصیف آیین خلعت‌بخشی». سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب). س ۱۱. ش ۲. صص ۳۰۸-۲۸۷.

مکی، سیده‌فاطمه و محمدعلی گذشتی (۱۳۹۵). «توانایی مولوی در لغت‌سازی، یکی از مهارت‌های سبکی زبانی او». سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب). ش ۳۴. صص ۲۳۵-۲۱۹.

نادری‌فر، عبدالرضا، مهدی شریفیان، محمدابراهیم مالمیر و محمد شفق (۱۳۹۵). «بررسی ویژگی‌های سبکی دیوان نصیرای همدانی». سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب). س ۹. ش ۴. صص ۲۵۹-۲۳۷.

نوروزی، زینب و محبوبه حسین‌زاده (۱۳۹۲). «بررسی سبک غزلیات نظامی گنجوی». سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب). س ۶. ش ۳. صص ۵۳۳-۵۱۵.

